

Seminarierapport:

Inkludering av romer: Ett bättre liv med hjälp av mainstreamingstrategier

Helsingfors 16.6.2016

Social- och hälsovårdsministeriet och delegationen för romska ärenden ordnade som en del av Finlands ordförandeskap i Nordiska ministerrådet 2016 seminariet *Inkludering av romer: Ett bättre liv med hjälp av mainstreamingsstrategier* i Helsingfors den 16 juni 2016.

Målet med seminariet var att synliggöra romernas situation i Norden, utbyta information och erfarenheter om diskriminering av rombefolkningen, stärka inkluderingen av romer och fundera på hur de nordiska länderna tillsammans skulle kunna främja romernas ställning.

Sammanlagt cirka 60 personer från Finland, Sverige och Norge deltog i seminariet.

Filosofie docent **Thomas Wallgren** och socialråd **Viveca Arrhenius** fungerade som ordförande för tillställningen.

Statens hälsning

I statsrådets hälsning påminde statssekreterare **Jari Partanen** om att dagens tema uppstått till följd av en gemensam romsk politik, och att de nordiska länderna kan stödja varandra. Främjandet av likvärdighet har gått hand i hand med skapandet av välfärdssamhället. I de nordiska länderna är universella tjänster tillgängliga för alla kommuninvånare.

Statssekreterare Partanen påpekade att det är viktigt att identifiera sårbara grupper, såsom barn, funktionshindrade och äldre personer. Inom ramen för det befintliga servicesystemet förbättras romernas ställning med fokus på utbildning, boende och sysselsättning.

Statssekreteraren konstaterade att familje- och omsorgsminister Juha Rehula har lovat att det andra politiska programmet för romerna i Finland (Rompo II) ska genomföras under 2018–2020. EU:s romska politik styr och effektiviserar den nationella politiken. Europarådet utfärdade 2012 en rekommendation till medlemsländerna om genomförandet av de nationella romska strategierna. Ett orosmoment som statssekreteraren lyfte fram var ställningen för resande EU-medborgare samt för personer som stannar permanent eller vistas tillfälligt i ett land.

Enligt statssekreteraren skulle social- och hälsovårdsreformen stärka förvaltningsstrukturerna för romska frågor eftersom de regionala delegationerna för romska ärenden övergår till landskapsförvaltningen och deras ställning övergår från att tryggas genom en förordning till att föreskrivas i lag och de kommer att bli fem till antalet. Reformen ger möjlighet att ta åtgärderna i det politiska programmet för romerna i Finland till nivån för den dagliga servicen. Statssekreterare Partanen påminde om att den 60 år gamla delegationen för romska ärenden firade sin långa historia två veckor före seminariet och vid detta festtillfälle lämnade statsminister Sipilä ett viktigt budskap till det romska medborgarsamhället, där betydelsen av politisk inkludering betonades på alla sätt.

Den romska politikens historia i Finland

Socialråd **Väinö Lindberg** från delegationen för romska ärenden tackade staten, och i synnerhet minister Rehula, för de insatser som gjorts för att främja romernas likvärdighet samt påminde seminariedeltagarna om de historiska vindarna inom den romska politiken på 1960-talet. Han läste Jakob Södermans ställningstagande på det nordiska samarbetets vägnar. Med stöd av Nordiska rådet och ledd av Sveriges exempel började den finska staten satsa på den romska politiken.

Enligt socialråd Lindberg är Finland nu i en situation där samhället snabbt förändras. Romerna i Finland har med stöd av staten fått utveckla sin egen politik. Såsom det festseminarium som delegationen för romska ärenden ordnade för två veckor sedan visade, har man i Finland arbetat med romsk politik i 60 år. Lindberg hälsade alla välkomna med för att arbeta mot samma mål.

Det politiska programmet för romerna i Finland

Sarita Friman-Korpela, generalsekreterare för delegationen för romska ärenden, öppnade upp genomförandet av det politiska programmet för romerna i Finland (Rompo) under de senaste åren och den finansiering som använts för detta.

I bakgrunden finns Utbildningsstyrelsens omfattande stöd för romska barns grundläggande utbildning och språkboverksamhet samt projekt och myndighetsåtgärder. Man har satsat särskilt mycket på utbildning. Nästan alla romska flickor avlägger den grundläggande utbildningen, men bland pojkar är det fortfarande vanligt med avhopp från skolan. Det förekommer således en tydlig könsfördelning vad gäller detta oroväckande fenomen. I fråga om andra stadiet har åtgärderna ökat och i många projekt stödjer man övergången från grundskolan till utbildning på andra stadiet. Man måste förbättra delaktigheten och sysselsättningen: en nyhet 2016 är det omfattande projektet Nevo tiija – uusi aika.

Friman-Korpela lyfte också fram betydelsen av det organisationsarbete som Penningautomatföreningen (RAY) stödjer. RAY stödjer bland annat utvecklingen av kultursensitiva social- och hälsojäsentmodeller. Ett projekt som berör romska fångar är ett exempel på en aktivitet som fokuserar på en mångfaldigt diskriminerad minoritet. Projektet har redan uppmärksammats på internationell nivå.

Det centrala budskapet i anförandet var att man genom att styra och satsa offentliga medel kan rikta pengar till program som inte längre stöds direkt ur statens budget. Integrering av jämställdhet mellan könen som en del av genomförandet av Rompo är ett centralt mål för Rompo II.

Friman-Korpela presenterade också övriga åtgärder av delegationen för romska ärenden. Delegationen för romska ärenden ansöker om att de finska romernas traditionella musik ska tas med på UNESCO:s lista för skydd av det immateriella kulturarvet. Inom den närmaste framtiden kommer man också att utreda bostadslöshet bland romer och mänskliga rättigheter samt ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter för resande EU-romer.

Friman-Korpela lyfte fram engagemang bland ledningen av Utbildningsstyrelsen som ett exempel på bra verksamhet. En stor del av verkställandet av den romska politiken består av påverkningsarbete på strateginivå och av att lyfta fram ärendet som tjänstearbete och att ta med det i finansieringsprogram och som en del av större helheter.

Under diskussionen uppmärksammandes vikten av att se till att Utbildningsstyrelsens språkbo blir en kontinuerlig verksamhet. Dessutom pratade man om att öka antalet möten mellan olika kulturer som situationen med många asylsökande möjliggör och om att denna uppmärksamhet inte nödvändigtvis är bort från de romska frågorna. I diskussionen oroade man sig i synnerhet för den romska befolkningen i Syrien och Irak.

Projektet Au mensa II kring romska ungdomar

Gällande projektet Au mensa II berättade projektarbetare **Anna Rajalin** att enligt en undersökning inom det första Au Mensa-projektet upplevde över hälften av de romska ungdomar som deltog i undersökningen att deras roll inte är jämställd jämfört med ungdomar som hör till majoritetsbefolkningen. 65 procent upplevde att deras situation var svår eller mycket svår vad gäller sysselsättningsmöjligheter. 40 procent gick en utbildning, men en femtedel av respondenterna hade ingen annan utbildning än grundskolan.

Polarisering är mycket aktuellt i dagens Finland. Det går bra för många, men för en del går det sämre än tidigare. Projektet Au mensa II svarar mot ungdomarnas önskemål. Romska ungdomar drar sig för att utträta ärenden ensamma. Projektet Au mensa stödjer ungdomarna i detta, bland annat i samarbete med Navigatorn.

Det har grundats ett romskt ungdomsråd för att synliggöra kulturen samt främja deltagandet i politiken och delaktigheten i vardagslivet på gräsrotsnivå. Medlemmarna har ordnat ett musikevenemang, Tunne erilaisuus, samt fört vidare ett initiativ om stödjande av romska ungdomars skolgång. Rådet har märkt att ungdomar kan sakna en utbildningsmodell från hemmet. Det behövs stöd särskilt i övergångsskeden i utbildningen.

Till sist lyfte Rajalin fram problematiken kring det faktum att ungdomar som tillhör en minoritet upplever att de får en negativ stämpel. Romska ungdomar är överraskande ofta inte medvetna om sina egna styrkor. Det behövs särskilda åtgärder för att skapa en kulturell identitet. Man kan undvika stämpling genom att ta en plats i samhället. Också stämpling inom den egna gemenskapen kan leda till exempelvis arbetslöshet samt inskränka perspektivet på yrkesval.

Dagcentret Hirundo i Helsingfors

Projektchef **Nora Lindström** tog i sitt anförande upp den verksamhet som erbjuds vid dagcentret Hirundo i Helsingfors. Hirundo erbjuder stöd för resandefolk. Hirundo grundades 2011 och tillhandahåller i nuläget tjänster som berör hälsa, välfärd och dagverksamhet. Tjänsterna omfattar bland annat humanitärt stöd, hygienprodukter, rådgivning och stöd för sysselsättning. Hirundo

medverkar också i undersöknings- och påverkningsarbetet och upprätthåller fadderbyverksamhet i såväl Bulgarien som Rumänien.

Centrets verksamhet stöds bland annat av Yrkeshögskolan Diakonia, Helsingfors stad och den kyrkliga samfälligheten samt av privata donatorer. Största delen av Hirundos klienter är män, vilket speglar maktförhållandena inom resandefolk.

Sommaren är den mest brådskande tiden för centret eftersom endast de fattigaste stannar kvar i Finland under vintern. Hirundo samlar in statistisk information om klientbesök och utifrån informationen jämförs olika år. Det gångna året har varit mycket livligt. Enligt Lindström kommer inte grupper med kriminell benägenhet till Hirundo, men ifrågavarande grupper har setts i gatuarbetet. Även detta år har problematiska grupper anlant till Helsingfors.

Hirundos klienter möter många utmaningar eftersom de inte omfattas av basservicen och marginaliseras från samhällets funktioner. I egenskap av EU-medborgare skulle de ha rätt att arbeta, men utan språkfärdigheter är det mycket svårt att sysselsätta sig. Tills vidare erbjuder Helsingfors heller inte nattplatser för resandefolk utan hemkommun. Bostadslöshet leder till dålig hälsa, vilket å sin sida gör det svårare att arbeta. Lindström berättade emellertid att Hirundo för närvarande fokuserar på att främja sysselsättningen och därigenom kopplingen till samhället. Genom sysselsättning kan man på ett heltäckande sätt förbättra klienternas ställning. Hirundo har bland annat ordnat en utbildning i arbetarskydd.

Aktuellt från Sverige

Diana Nyman, nationell expert på romska ärenden i Sverige, berättade om aktuella frågor i Sverige.

Sverige har romska råd, men frågor som berör romer behandlas inte på tjänstemannanivå. Man har gett tummen upp för ett romskt informations- och kunskapscenter, som grundats i Göteborg. Det har också publicerats en utredning om antiziganism som innehåller information om antiziganism och diskriminering genom historien. Till följd av publikationen har det inrättats en kommission mot antiziganism, som år 2013 avslöjade att polisen har ett olagligt register över romer. Sverige har kommit längre än Finland var gäller kommissionsverksamhet mot diskriminering och kritisk granskning av historien.

Å andra sidan tryggar Sverige inte romers rättigheter och borde effektivare förkasta hat mot romer. Fattigdomen, marginaliseringen och den lagliga diskrimineringen bör minskas. I Sverige har romer ringa möjligheter att påverka politiskt och diskriminering är vardag.

EU-romer som bor i Sverige är offer för antiziganism i sina egna länder Rumänien och Bulgarien. Göteborg är en föregångsstad också när det gäller resande EU-medborgare, eftersom man där har likställt dem med papperslösa personer för att de ska få rättigheter.

Finland och Sverige har historiskt sett samarbetat intensivt kring de finländska romernas migration.

Kansliråd **Andrés Zanzi** vid det svenska kulturdepartementet berättade om utredningsarbetet kring den nationella strategin för romsk inkludering. Arbetet, som pågick i fyra år, ledde till en strategi som fokuserar på social delaktighet, utbildning och hälsa.

I Sverige pågår ett projekt med pilotkommuner, i vilket fem pilotkommuner har fått statligt stöd för att delaktiggöra romer i beslutsfattandet på lokal nivå. Pilotkommunerna har aktivt spridit modeller och utvecklat kamratbedömning. Syftet är att nå nya områden och att sprida samt förankra åtgärder. I projektet prioriteras stärkandet av det romska medborgarsamhället och sysselsättning av romska kvinnor. Länsstyrelsen i Stockholm ansvarar för rapporteringen kring projektet.

Zanzi konstaterade att det är viktigt med integrering inom olika förvaltningsområden. Man kan inte förvänta sig att ett förvaltningsområde ska ansvara för alla romska frågor. Som exempel jämförde Zanzi förvaltningen av romska ärenden i två pilotkommuner, Göteborg och Malmö. I Göteborg har man centraliserat förvaltningen av romska frågor, medan de i Malmö är underordnade socialförvaltningen.

Sveriges bilaterala samarbete med Rumänien och Bulgarien

Ministerråd **Jonas Wendel** från Sveriges ambassad i Finland tog under sitt anförande upp Sveriges erfarenheter av det bilaterala samarbetet med Rumänien och Bulgarien.

Wendel berättade att det i Sverige finns cirka 5 000 EU-medborgare i nöd. Det är fråga om en ganska liten grupp och antalet varierar längs med året. Gruppen består främst av romer, men kallas av etiska skäl för EU-medborgare i nöd. Enligt Wendel består en viktig utmaning i denna situation i att fastställa var gränserna mellan ursprungslandets och vistelselandets skyldigheter går. I Sverige har man dragit slutsatsen att det finns en kärna av rättigheter som bör tryggas för alla personer som vistas i landet och på basis av detta får ingen diskriminera på basis av nationalitet. Man har emellertid inte nått samförstånd om exakt vilka dessa kärnrättigheter är. Ämnet har diskuterats mycket i Sverige och man har enats om att den svenska staten är skyldig att erbjuda skydd. Den sociala tryggheten är däremot en mer utmanande fråga. Wendel framhävde att det är viktigt att fästa uppmärksamhet vid vilka frågor som framförs i den offentliga debatten. Huruvida situationen definieras som ett problem med tiggeri eller som ett problem med människor i nöd påverkar vilket gensvar frågan får.

I Sverige har man tillgripit en strategi med många delar för att nå en lösning på situationen. På kort sikt behövdes åtgärder för att ta hand om det akuta läget. Genom den andra pelaren för verksamheten strävar man efter att få personerna att över huvudtaget inte lämna sina hemländer. Sverige har strävat efter att genom att erbjuda sin sakkunskap hjälpa länder att via EU få medel för att hjälpa grupper i nöd. Det finns ännu inga exakta siffror om samarbetet, men enligt Wendel har man nått mycket bra resultat. Bland annat har strukturfonderna utnyttjats mycket mer och Bulgarien och Rumänien har delaktiggjorts i större utsträckning än tidigare.

Den tredje pelaren utgörs av en direkt bilateral dialog med ifrågavarande länder. Till en början var växelverkan motsträvig, men samarbetet har gått mycket framåt. I det bilaterala samarbetet är det inte fråga om juridiskt bindande avtal, utan om frivilligt engagemang. Med Rumänien har ingåtts en ”gemensam deklARATION” och med Bulgarien har knutits ett ”intensionsavtal”, som är helt och hållet offentliga. Sveriges främsta bidrag i samarbetet är att erbjuda sakkunskap. Förbättrandet av levnadsförhållandena, som indirekt berör vissa grupper, såsom romer, har en viktig ställning. Målen är mycket långsiktiga och en central målsättning är att Bulgarien och Rumänien ska ta ett större ansvar för sina egna medborgare. Man har också velat inkludera aktörer inom den tredje och privata sektorn.

Wendel betonade att man inte har velat påtvinga de svenska värderingarna utan har använt EU:s principer som utgångspunkt för samarbetet. Man strävar efter att skapa strukturer som fungerar som ramar för verksamheten och enligt Wendel har man nu tagit de första stegen i en lång process. För att möjliggöra en förändring i framtiden behövs emellertid ett starkare politiskt engagemang än i nuläget.

Wendels anförande ledde till en diskussion om i synnerhet politiskt engagemang samt om den sammordiska verksamhetens betydelse och om återupplivning av den romska politiken.

Under diskussionen funderade man på huruvida Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet skulle kunna ta på sig en roll inom detta delområde. Deltagarna diskuterade också ansvarsfördelningen mellan olika länder och resandefolkets annorlunda roll i jämförelse med personer som vistas permanent i ett land. Deltagarna ställde också frågor om huruvida romerna kan hamna utanför avtalen om de inte specifikt nämns i avtalstexterna. Här konstaterades emellertid att det viktigaste är att hjälpa sårbara grupper i sin helhet och att detta även förutsätts för EU-finansiering.

Aktuellt från Norge

Natalina Jansen, representant för den romska befolkningen, berättade att romerna i Norge för första gången har grundat ett romskt råd, som är aktivt bland annat på Facebook. Det har konstaterats att det är viktigt att intensifiera samarbetet, till exempel vad gäller barnskyddsfrågor. Man har också publicerat en romsk kokbok. Den makedonska ordföranden för det internationella romska förbundet har besökt Norge, och det internationella samarbetet har fått ett uppsving. Man arbetar för närvarande med inkludering och historiska frågor, och i synnerhet behandlas Förintelsen och romer.

De norska romerna är fortfarande rädda för förnorskning och vill hålla fast vid sin egen kultur, sitt eget språk och sina egna traditioner. Kännedom om den egna historien hjälper att förstå marginalisering. Den norska staten bad romerna om förlåtelse för Förintelsen under den romska nationaldagen den 8 april 2015. Efter ursäkten har förtroendet för myndigheterna ökat. Det egna kultur- och resurscentret i Oslo främjar framlyftandet av den egna kulturen, jämfört med tidigare då den romska kulturen endast praktiserades i hemmen. Nu vågar romerna arbeta för att främja sin egen sak tillsammans med majoritetsbefolkningen.

Direktör **Kristina Strædet Gitmark** från det norska departementet för lokalförvaltning och modernisering fortsatte genom att berätta att det i Norge finns några hundratal romer som pratar romani. De möter diskriminering på grund av brist på utbildning och sysselsättning samt på grund av fattigdom och dålig bostadssituation. I Norge prioriteras rådgivningstjänster och brobyggare som är verksamma i skolor. Rådgivningstjänsterna betjänar många aktörer och myndigheter. Tack vare skollotsar ökar i synnerhet föräldrarnas förtroende. I Oslo har man anställt skolgångsbiträden som pratar romani.

Precis som Jansen konstaterade även Strædet Gitmark att den norska statens ursäkt och erkännandet av den egna historien har hjälpt de norska romerna att få förtroende för myndigheterna. Hon framhävde att den norska regeringen ser dialogen som ett resultat i sig.

Under diskussionen funderade man på problematiken kring befolkningsregistrering och diskuterade bland annat indelningen i resandefolk och romer och vem som hör till en nationell minoritet. I Finland och Norge registreras inte resandefolk, medan Sverige har ett annat tillvägagångssätt. Europarådet har fastställt att språket är en grund för att identifiera en grupp.

Man diskuterade också de svenska pilotkommunernas erfarenheter av förvaltningsärenden eftersom det med tanke på den finländska landskapsreformen är intressant att höra hurdana erfarenheter man har gällande förvaltningen av social- och hälsoärenden samt juridiska frågor. Det är ännu för tidigt att dra några slutsatser på basis av Sveriges erfarenheter, men det är viktigt att det inom förvaltningen arbetar sådana människor som verkligen känner till den romska kulturen och det romska språket. Hanteringen av antiziganism fick beröm. Till sist diskuterades resande EU-medborgares differentierade roll och betydelsen av ett gemensamt språk.

Norges stipendiesystem

Tema för anförandet som hölls av **Lars Sigurd Valvatne**, äldre rådgivare vid det norska utrikesdepartementet, var EES och Norges stipendier samt det stöd som genom dessa riktas till den romska befolkningen.

Det är fråga om stöd som Norge, Island och Liechtenstein beviljar de övriga EES-länderna och som kallas för EEA Grants, eller i Norges fall Norway Grants. Det är inte fråga om några juridiska skyldigheter, utan om ländernas vilja att delta i utvecklandet av EES-området. Enligt Valvatne är samarbetet med de länder som tar emot stödet också förenligt med Norges intressen. Det senaste avtalet ingicks för 2014–2021.

När avtalet har godkänts i mottagarländerna förhandlar de aktörer som beviljar stödet hur stödet ska fördelas. Det finns ett separat prioritetssystem för fördelningen av stödet och ett av delområdena är social delaktighet och minskande av fattigdomen. Romerna är för närvarande den största gruppen i nöd i Europa och trots mångfalden inom gruppen möter romerna liknande utmaningar. Centrala utmaningar är bland annat svåra ekonomiska och sociala förhållanden, intolerans och diskriminering. Även om stödet är riktat till den romska befolkningen kan projekten ändå inte genomföras uteslutande för dessa grupper. Om man fördelade stödet utifrån etnisk identitet skulle

systemet kunna leda till en motsatt utveckling. I förhandlingarna fastställs emellertid tydliga mål om hur mycket stöd som riktas till den romska befolkningen.

Användningen av EES-medlen omfattar ett brett människorättsligt perspektiv samt ett perspektiv för ekonomisk och social integration. Systemet har nära kopplingar till EU, men projekten följer nationella strategier. De stödda projekten är av mycket olika natur och med hjälp av stödet har det genomförts verksamhet bland annat inom utbildning och hälso-och sjukvård. Man samarbetar med lokalbefolkningen, organisationer och myndigheter. Valvatne betonade framför allt medborgarsamhällets centrala roll i genomförandet. Stödet för att förbättra de sociala och ekonomiska förhållandena för romer fortsätter under hela den finansieringsperiod som varar till 2021.

Under Valvatnes anförande var åhörarna speciellt intresserade av praxisen kring fördelningen av stöd samt av övervakningen kring allokeringen av stöd och av konsekvensbedömningen. Det berättades att stöden delas ut direkt till staterna, så organisationer kan inte själva ansöka om dem direkt. Användningen av stöden övervakas systematiskt. Deltagarna var också intresserade av samordningen mellan EES-finansieringen och EU:s finansieringsmekanismer. Här ansåg man att det är viktigt med en dialog mellan länderna och EU.

Sammanfattning av seminariet

Moderatorerna avslutade seminariet genom att konstatera de olika anförandena hade varit givande. Det är särskilt glädjande att den finländska regeringen har engagerat sig i den romska politiken. Beredningen av denna politik är en lika viktig process som själva strategin. Det är också värdefullt att lyfta fram det osynliga tjänstearbetet. De mest gripande anförandena var den romska politikens historia i Finland, pilotprojekten i svenska kommuner samt framlyftandet av hanteringen av antiziganism. Det är också viktigt att lyfta fram den lilla romska befolkningen i Norge, likaså det systematiska och viktiga arbetet vid dagcentret Hirundo i Helsingfors samt de bilaterala avtalen mellan länder i syfte att förbättra förhållandena för romer. Också informationen om Norges resurser vidgade vyerna. Seminariet har skapat en utmärkt grund för det nordiska samarbetet inom romska frågor. Under seminariet föreslog man gemensamt att Nordiska rådet också i fortsättningen kunde fungera som ett unikt forum i vilket man kan diskutera och främja romernas ställning, språk och kultur i samarbete med myndigheterna.